

1. A „hiányzó láncszem”

Néhány kutató¹ álláspontja szerint az iszlám az a „hiányzó láncszem”, amely magyarázatot ad arra a kérdésre, hogy az angolszász „common law” miért különbözik annyira az Európa többi részén elterjedt és a római jogra épülő kontinentális jogrendszertől.² Valószínűnek tartják, hogy a templomos lovagok importálták a muszlim tanokat, amelyek átalakították a nyugati jogi és oktatási szisztémát. A londoni *Inns of Court* néven híressé vált jogászcéhek például, amelyek a középkorban, a templomosok működésének idején kialakított jogintézmények voltak, rendkívüli módon hasonlítanak az iszlám mecsetek köré épült iskolákra, a *medreszék*re, ahol szunnita tudósok vitáztak a különböző jogintézményekről.

Jeruzsálem különösen figyelemre méltó kapcsolódási pont volt Anglia és az iszlám világ között a Templomos és a Johannita Lovagrendek jelenléte és tevékenysége miatt. Mindkét szervezet keresztes lovagrendként működött a keresztes hadjáratok idején. 1119-ben kilenc istenfelő lovag jelent meg a champagne-i Hugues de Payns vezetésével az éppen akkoriban királlyá koronázott II. Balduin jeruzsálemi király (1118–1131) előtt. Azzal a kéréssel

fordultak az uralkodóhoz, hogy támogassa őket törekvésükben, mely szerint a Jaffa és Jeruzsálem közti zarándokúton a békés zarándokok védelmét ellássák. A király beleegyezett a kérésbe. Palotájának azt a részét engedte át a lovagoknak szálláshelyül, amelynek helyén korábban Salamon temploma állt.³ A Szent Sír kanonokjai szintén átadtak egy parcellát a templom helyén lévő birtokaikból. A lovagok a jeruzsálemi pátriárka, az amiens-i Gormond de Piquiny előtt letették a szegénység, szüzesség és engedelmesség hármasságát, és mivel Salamon egykori templomának helye lett a székhelyük, a „Templom lovagjainak” nevezték őket.⁴

A lovagrend a 13. század végéig működött Jeruzsálemben, azonban alapítását követően nemcsak a Szentföldön, hanem Európában is tartott fenn rendházakat. Londoni házat 1128-ban alapították.⁶

2. A londoni *Inns of Court*

Amikor a 13. század vége felé, 1280 körül, az ún. Közös Perek Bírósága (*Court of Common Pleas*) és a Számadási Kamara (*Chamber Accounts*) állandósult a Westminsterben, és London, a felvirágzó kereskedőváros is megkövetelte a bíróságain fellépő képviselőktől a meg-

Falus Orsolya

A templomos lovagok, az iszlám alapítvány és az oxfordi Merton College

Egy jogtörténeti rejtély

felelő szakmai ismereteket, a világi jogászok új rétege a Westminster és a City között, a középkori Holborn falu környékén telepedett le. A négy legnagyobb szállás, fogadó (*inn*) ma is megtalálható a Temze északi partján, a

Strand és a Holborn között. A *Temple* eredetileg a templomos lovagok londoni háza volt. Az *Inner Temple* csarnoka a lovagrend refektóriumának területén helyezkedett el, a román stílusú, a 4. században Konstantin császár által Jézus Krisztus sírja fölé emeltetett rotunda mintájára a 12. századtól Anglia-szerte közkedvelté vált, rendszerint kúp ala-

A Templomos Lovagrend pecsétje⁵

kú tetőzettel fedett, kerek templomépület, az ún. *Round Church* kerengőjének tözsomszédságában. Feltehetően az 1340-es évek körül, azonban még 1388 előtt, a jogászság két társaságba, az *Inner Temple*-be, illetve a *Middle Temple*-be tömörült.⁷

A *common law* keleti kapcsolódási pontja tehát a londoni *Inns of Court*, ahol a gyakorló jogászok összegyűltek, és szakmai vitákat folytattak a középkori *Temple* árnyékában. Az *Inns of Court*, amely Anglia és Wales hivatásos jogi képviselőinek szakmai kamarája a mai napig, négy részből áll: *Gray's Inn*, *Lincoln's Inn*, *Inner Temple* és *Middle Temple*. Ezek a kamarák a gyakorló ügyvédek magában foglaló testületi szervezetek, amelyek célja tagjaik tekintélyének és jogainak védelme, fegyelmi ellenőrzésük és a fegyelmi joghatóság gyakorlása, véleményadás ügyvédi és jogalkotási, valamint igazságszolgáltatási kérdésekben. Épületeikben egyaránt megtalálhatók szakkönyvtárak, éttermek, kápolnák és képzésre, konferenciák és egyéb rendezvények tartására alkalmas helyiségek is. A 20. század végére azonban a tagok számának emelkedése, valamint a modernebb elhelyezési körülmények iránti igény miatt több kamara is kiköltözött az *Inns of Court* területéről.⁸

A szemmel láthatóan hasonló építészeti megoldásokra figyelemmel felmerült az a gondolat, hogy a Jeruzsálem-

ben alapított Templomos Lovagrend az *Inns of Court*ot muszlim mintára hozta létre Londonban. A teória azonban mégis valószínűtlen, mivel a Templomos Lovagrendet 1314 után feloszlatták, a jogászok pedig csak az 1360-as évek végén kezdtek el gyülekezni az *Inns of Court*ban.¹⁰

3. A muszlim waqf és az angolszász trust

Ez azonban nem feltétlenül zárja ki teljesen a templomos lovagok közvetítő szerepét. A középkori muszlim oktatási központokat a *waqf* nevű speciális jogintézmény keretein belül működtették, amelyek biztosították a vagyonkezelőik függetlenségét. A vallási érzülettel létrehozott *waqf* – jellegét tekintve – egyházi vagy egyéb jótékony célra tett alapítvány.¹¹ A jogintézmény legfontosabb tulajdonsága, hogy az adományozott vagyon/tárgy érintetlen marad, és forgalomképtelen volta miatt kizárólag annak hasznai fordíthatók jótékony célra. A vagyonkezelő, aki lehet egy vagy több magánszemély, úgy kezeli a vagyontárgyat, hogy abból a lehető legnagyobb bevételt generálja, és azt az alapító rendelkezéseinek megfelelően feloszthassák.¹²

A 7–9. században kialakult iszlám *waqf*-jól észrevehető egyezéseket mutat az angolszász *trust* jogintézményével. Minden *waqf*hoz kapcsolódik például alapító (*al-wakif*, *al-muhabbis*), vagyonkezelő (*mutawalli*), törvényességi felügyeletet ellátó bíró (*qadi*) és legalább egy kedvezményezett.¹³ A *waqf* alapítójának már a kezdetektől általános ügyleti képességgel kellett rendelkeznie. Ezzel összefüggésben az alapító szükségképpen cselekvőképese, tehát felnőtt, épelméjű, szabad ember, aki képes üzleti ügyeket intézni, és aki nem áll kizárás alatt tékozló életvitele, avagy csődje miatt.¹⁴

Mind a *waqf*, mind a *trust* esetében forgalomképtelenné válik az adományozott dolog; annak hasznait meghatározott személyek javára vagy általános jótékonyági célokra kell fordítani; a korpusz elidegeníthetelenné válik; a kedvezményezettek pozíciója nem tartozik az öröklési jog hatálya alá; a szervezet működésének folyamatoságát pedig mindkét esetben megbízott kinevezése – *waqf*ok esetén *mutawalli* – biztosítja. A *trust*ot a megbízás (*mandate*) és a letét (*deposit*) kombinációjának tekinthetjük.¹⁵ Vannak, akik azzal érvelnek, hogy – mivel a templomosok idején Angliában fogalmazták meg az első olyan jogszabályt,

amely a *trust*ok működését szabályozza – valószínűleg a *waqf* jogintézménye volt rá hatással.¹⁶

Az egyetlen szignifikáns különbség a *waqf* és a *trust* között az, hogy lehetőség van a vagyon más jótékony célra fordítására kifejezett nyilatkozattal, vagy akár hallgatólagosan is, amennyiben eredeti tárgya megszűnt létezni. Erre az az egyszerű magyarázat, hogy az iszlám jog szerint érvénytelen az a *waqf*, amely nem rendelkezik jótékonyági céllal. Ilyen különbség azonban csak az iszlám családi *waqf* (*waqf ahli*) és a nem jótékonyági céllal alapított angol *trust* között merül fel. A nem családtag-kedvezményezettek támogatására létrehozott *waqf khairi* esetében értelemszerűen fel sem merülhet ez a probléma. A másik különbség az, hogy a *trust* esetén a kezelt vagyon

(*trust property*) tulajdonjoga a vagyonkezelőt (*trustee*) illeti meg, ő azonban azt a saját vagyonától elkülönülten köteles kezelni, mivel a kedvezményezettnek szintén fennáll rajta valamiféle – a tulajdonjoghoz nagymértékben hasonlító – joga. A *trust* tehát a *common law* rendszerében nem szerződés, mivel a vagyonkezelő quasi fiduciáriusként jár el a kedvezményezett (*beneficiary*) érdeké-

ben.¹⁷ Az angolszász vagyonkezelő és a muszlim *mutawalli* jogállása között ezért szintén nem tapasztalható lényeges eltérés.¹⁸

4. A Merton College

A *waqf*, mint a tradicionális iszlám jog, a Sharia egyik jogintézménye, alkalmas eszköznek bizonyult arra, hogy a tudósok minden szempontból megőrizték függetlenségüket a középkori Közel-Keleten. A muszlim államokban leggyakrabban mindig is ezek voltak az iskolarendszer fenntartói valamennyi képzési szinten.¹⁹ Az oktatási ágazat *waqf*jainak professzionális szakmai menedzsmentre van szüksége ahhoz, hogy a hit követői számára folyamatosan biztosíthassák a képzéseket. A jó menedzsment feladata ennek érdekében az adományozott vagyontárgyak, ingatlanok hatékonyságának javítása. Ennek érdekében a *waqf* kijelöli az ingatlan kezelőjét (*mutawalli*), aki köteles az alapítványi vagyont kellő gondossággal kezelni. A vagyont nem zálogosíthatja el, kizárólag a kádi engedélyével, hacsak az alapító okirat ettől eltérően nem rendelkezik. A dolgot egy évnél hosszabb időre nem adhatja bérbe. A dologban beállott veszteségért még szándékos hanyagság esetén is felel. A *mutawalli* nemcsak az alapító okirat-

A Lincoln's Inn Chapel⁹

ban foglaltak megsértése vagy a hanyagsága miatt beállott kár miatt menthető fel, de leváltható erkölcstelen, esetleg italozó életvitele miatt is.²⁰ Az ő feladata az is, hogy a vagyont az iszlám előírásainak megfelelően kezelje, mivel a jótékonyági céllal adományozott vagyontárgyat az egész iszlám közösség, az *umma* tulajdonának tekintik. A vagyonkezelőnek ezért mindenkor tisztességesen, bölcsen, becsületesen kell eljárnia, és ezt a becsületet és bizalmat a menedzsmentben is meg kell teremtenie.²¹

*Waqf okiratszerkesztő dolgozószobája
(Mevlana Múzeum, Isztambul)²²*

Az Oxfordi Egyetem jogtörténet-professzora, Paul Brand, volt az első, aki párhuzamot fedezett fel a *waqf* jogintézménye és a között a *trust* között, amellyel a Merton College-ot 1264-ben megalapította Walter de Merton, akiről köztudott, hogy kapcsolatban állt a Templomos Lovagrenddel.²³ Ennek az oktatási intézménynek a megalapításával Sir Walter De Merton (1205–1277), jogász és felszentelt pap, megteremtette az ún. „college-rendszert”,²⁴ amelynek jellegzetessége, hogy az egyetemi intézeteken, kutatóközpontokon felül részben autonóm intézmények, *college*-ok alkotják, a diákok és az oktatók nagyobbik része pedig nem csupán az egyetemmel, hanem valamely *college*-dzzsal is jogviszonyban áll.²⁵ Walter de Merton Anglia lordkancellárja, Bath érseke, a Merton College –

Sir Walter de Merton szarkofágja a Rochester katedrálisban²⁶

mint az Oxfordi Egyetem első intézménye – alapítója és Rochester püspöke volt. Politikai sikerességének záloga jogászai és diplomáciai képességeiben rejlett. Őt bízta meg III. Henrik azzal, hogy bírja rá a pápát arra, hogy ismerje el a fiát, Edmundot, Szicília királyának. Sikeres tárgyalása jutalmaként 1261. július 12-én III. Henrik lordkancellárrá nevezte ki.

Még ebben az évben a birtokán, Surrey-ben, a Merton Prioryban két kúria használati jogát adományozta „az iskolában lakó tudósok” támogatására. Ez volt a Merton College történetének kezdete. 1264-ben Maldenben (Surrey) megfogalmazta „Merton tudósai házának” alapító okiratát. Tíz évvel ezután ugyanezek a tudósok Oxfordba tették át székhelyüket, ahol megalapították állandó házukat. A Merton College volt tehát egyike a legkorábbi college-rendszerű oktatási intézményeknek Oxfordban. Merton alapító okirata közös társasági létformát biztosított egy vagyonfelügyelő vagy szuperintendens felügyelete mellett, de – mivel a tagok a belépéskor szigorú esküt tettek, amelynek megszegése esetén elveszíthették akár az ösztöndíjukat is – a *college* valójában egy szerzetesi közösséghez hasonlított, ahol azonban világi papokat képeztek. Az 1264-ben precízen megfogalmazott szabályrendszer később az első cambridge-i *college*, a Peterhouse is átvette, így kijelenthető, hogy az mindkét egyetem fejlődésére hatással volt.²⁷

Az oxfordi Merton College²⁸

Az alapító okirat bevezető rendelkezéseiben Merton megfogalmazta a *trust* jótékony – közhasznú – célját, és ennek érdekében, valamint támogatására meghatározott vagyont rendelt. Ezek a tartalmi elemek teljes mértékben megegyeznek az iszlám jogból ismert *waqf* kötelező tartalmi elemeivel. A *waqf* ugyanis érvénytelen volt jótékony cél és végleges hatályú vagyonátruházás nélkül.²⁹ Walter de Merton ezután kifejtette a *trust* első feltételét, miszerint „a fent említett hallgatók csakis a rokonaink lehetnek, ők is csak addig, amíg becsületesek és tanulni képesek, valamint hajlandók előrehaladni az [ilyen tanulmányokban]”. Ez valójában azt jelentette, hogy a *trust* az alapító azon családtagjait támogatta, akik „nélkülözték a fenntartásukhoz szükséges javakat”, és őket is kizárólag megfelelő teljesítményük esetén. Ez a rendelkezés összhangban állt az iszlám gyakorlattal. Az alapító ezt követően meghatározta azt a jövedelmet, amelyet a kedvezményezettek részére juttatnak: „évente legalább negyven shilling vagy ötven négy részletben, amennyiben az alapítvány megfelelő bevételekhez jut”.

Ez a megfogalmazás bizonyos fokú rugalmasságot biztosított a vagyonkezelő számára, mivel a kedvezményezettek részére folyósítandó támogatásnak csak az alsó határát rögzítette. Ilyen flexibilis szabályozást alkalmaztak a muszlim jogászok is: „a mutawalli [...] tartsa az összegeket meghatározatlanul, mert az alapítványi vagyon kezeléséből befolyó bevételek is ingadoznak. Úgy képes a kötelezettségeit megfelelően teljesíteni, ha a mindenkori befolyó jövedelmet osztja el egyenlően [...] vagy egy meghatározott arányban.”³⁰

Az alapító okirat kifejezett rendelkezéseket tartalmaz a mindenkorai vagyonfelügyelő kinevezése tárgyában is. A ház tizenkét rangidős tudósa választotta ki azt a személyt, akinek jelölését aztán Winchester püspökének kellett jóváhagynia. Ez az eljárás szigorúbb a *waqf*ok esetében alkalmazottnál, mivel „a *waqf* irányítására meghatározott számú férfi nevezi ki a mutawallit, anélkül, hogy előzetesen konzultáltak volna a qadi-val”.³¹

A Merton College 1264-ben megfogalmazott alapító okirata teljes mértékben megfelel a *waqf* létesítő okirata érvényességi kellékeinek, miközben nem sérti meg az iszlám jogintézmény egyik alapvető elvét sem. Amennyiben Merton dokumentumát nem latinul, hanem arab nyelven írták volna, az elfogadható *waqf*-okirat lett volna. Termé-

szetesen azonban Walter de Mertont nem ugyanaz a szándék vezette a *college* megszervezésekor, mint a muszlim alapítókat. Ő egyértelműen az oktatás fejlesztését és csatlátagjainak támogatását tűzte ki célul.

5. A jogtörténet válasza

A két jogintézmény hasonlóságának kérdésére elsőként jogtörténeti szempontból keresünk magyarázatot. Tény, hogy a középkor évszázadaiban számos arab nyelvű szöveget fordítottak latinra. Nincsenek azonban adataink arra nézve, hogy ezek közül bármelyiket is idézte volna angol jogi dokumentum. Brand professzor arra is rámutatott,

hogy a templomosok mindezekelőtt keresztes lovagok voltak, akik inkább harcolni akartak a muszlimok ellen, mintsem tanulni tőlük, továbbá ritkán kerültek eléggé közel egymáshoz annyira, hogy jogintézményeiket működés közben megfigyelhessék.³²

Mindezeketől függetlenül tény az is, hogy a középkori Angliában a kontinens többi országának joggyakorlatától igencsak eltérő jogintézmények alakultak ki, mint például az esküdtszék, valamint „a jog kilenctized részben a birtoklásról szól”-elve.

A 9. század végétől a 11. század közepéig Szicíliát muszlim hódítók kormányozták. A Szicíliai Emirátus 831 és 1091 között működött a szigeten, fővárosa Palermo volt. A mórok, akik először 652-ben foglalták el a területet, később teljesen átvették a hatalmat a Bizánci Birodalomtól, és arab–bizánci többnyelvű államot hoztak létre. A muszlim hódítókat végül a

normannok üzték ki a szigetről hosszú harcok eredményeként. Az utolsó muszlim várost, Notot, 1091-ben sikerült elfoglalnia I. Roger király csapatainak.

A mór megszállók a keresztényeket és a zsidókat *dhimmi*ként kezelték, és így azok bizonyos fokú szabadságot élveztek.³⁴ A *dhimmi* arab szó jelentése „védett”. Így nevezték az arab–muszlim hódítók az általuk meghódított területen élő, nem muszlim vallású őslakosokat, akikkel egyezményt (*dhimma*) kötöttek arra, hogy fejadó (*dzsizja*) fizetése ellenében a közösségeikben szabadon gyakorolhassák vallásukat, továbbá mentesüljenek a katonai szolgálat alól. A muszlim hódítás 638 és 1683 között hatalmas területeket érintett Afrikában, Európában és Ázsiában. Ezekben a területeken jellemzően az őslakosok képvisel-

I. Roger, Szicília királya³³

ték a társadalmi többséget. Annak ellenére, hogy nyelvi és kulturális szempontból jelentősen különböztek egymástól, mégis mindenhol hasonló – a Sharia alapelveire épülő – jogszabályokkal igazgatták őket.³⁵

A Sziciliában élő mór hódítók nagyobb része szunnita muszlim volt, akik a Maliki jogi iskola tanait követték. A Maliki jogrendszer egyes rendelkezései észrevehető hasonlóságot mutatnak bizonyos angolszász jogintézményekkel, mint például az esküdtbírósi eljárás és a földhasználati jogok tartalma. Szicília ilyen szempontból ajtót nyitott az iszlám tanainak Európa felé, azonban továbbra sem egyértelmű, hogy miként jutottak el ezek a tanok Angliába.

A normann bárók 1061-ben érkeztek először Sziciliába – öt évvel azelőtt, hogy Hódító Vilmos elfoglalta Angliát. A normann vezetők később folytatták az arabokkal való szoros kulturális kapcsolatok kialakítását. Ezek a normannok vérségi kapcsolatban álltak II. Henrik angol királlyal, akinek a *common law* jogrendszer kialakítását tulajdonítják. II. Henrik a 12. században alakította ki a *common law* rendszerét, ezzel olyan forradalmi változásokat generálva az angolszász jogban, mint az esküdtszéki tárgyalás. Makdisi³⁷ szerint ez a jogintézmény közvetlenül az iszlám jog hatására alakult ki Angliában, még hozzá feltehetően Szicilián keresztül. Vannak azonban ennél korábbi tanulmányok is, amelyek a *common law* rendszerére gyakorolt muszlim hatást feltételezik. Henry Cattan³⁸ már 1955-ben arról írt, hogy az angol *trust* jelentősen hasonlít a régebben kialakult muszlim jogintézményre, a *waqfa*, és valószínűleg ennek példájára vezették be a szigetországban. A *common law* kialakulásának időszakából azonban igen kevés dokumentum áll rendelkezésünkre, és ezek között egy sem akad, amelyik egyértelmű bizonyítékot szolgáltatna ilyen feltételezések alátámasztására.

6. A jogelmélet válasza

A *waqf*okat már a kezdetektől jóval szélesebb körben alkalmazták, és az életorientált cselekvések szélesebb skáláját támogatták ennek keretein belül, mint a kifejezetten szakrális keresztény alapítványokkal. Ron Shaham³⁹

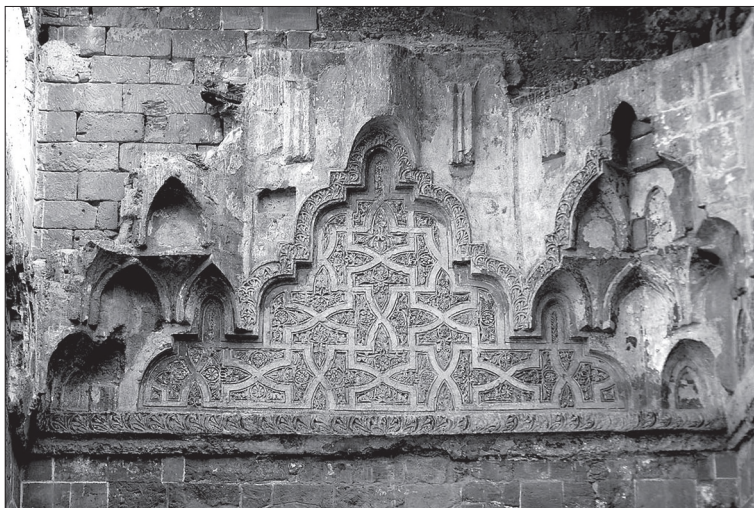
még azt is kijelenti, hogy voltak olyan keresztények és zsidók Palesztinában az Oszmán Birodalom késői korszakában, akik maguk is inkább muszlim *waqf*okat alapítottak jótékony célra, annak ellenére, hogy mindkét vallás gyakorlatában kialakultak jótékony célú jogintézmények: a zsidó *hekdes* és a keresztény *piae causae* alapítvány.

Az európai jogtörténészek hajlamosak azt gondolni, hogy a

természetjog európai találmány, ezért hiányzik az iszlám világból a természetből, Istenből vagy az észből leszármazott általános jogelvek összessége, amelyek magasabb rendűek a pozitív jognál. A természetjog elmélete áthatja az etikát, a politikát, a polgári jogot és a valláserkölcs-elméletet. Néhányan – tágran értelmezve a fogalmat – minden erkölcsi tartalmú szabályt idesorolnak: ők az erkölcsi realizmus követői.⁴⁰ A legtöbben azonban úgy vélik, hogy a klasszikus természetjog Arisztotelész teleológiájára épül. A keresztény természetjog a klasszikus görög–rómaihoz képest egy nagy újdonsággal szolgált azzal, hogy a ter-

mészetjogot összekötötte a keresztény etikával.⁴¹ Legmarkánsabb képviselője, Aquinói Szent Tamás, a *Summa Theologiae* című művében szembeállítja egymással a természettörvényt és az emberi törvényt. A Második Rész 94. kérdés 4. szakaszában arra keresi a választ, hogy vajon mindenki számára egy és ugyanaz-e a természettörvény. Szent Tamás kijelenti: „a természettörvény az egyetemes alapelveit illetően egy és ugyanaz, mindenkinél, mind a helyességét, mind az ismeretét illetően”.⁴²

Aquinói Szent Tamás elmélete szerint tehát az istenség nem hiányzik a ter-

Muszlim geometrikus építészeti motívumok (Muqarnas) a mór hódítás idejéből (Castello La Cuba, Palermo)³⁶

Aquinói Szent Tamás egy Máttyás király számára készített kódexben⁴³

mészetjogból, mivel a világ eredeti alkotójának, Istennek bizonyos értelemben végső felelősséggel kell tartoznia a természetért és annak törvényeiért. Ebből az érvelésből kiindulva kijelenthető, hogy Isten az összes érték forrása, amely elv azonban az iszlám filozófiájának és teológiájának is az alapja.⁴⁴ A természetjog ezen alapgondolata közvetlen kapcsolatban áll a *maslahával*, az iszlám isteni joggal, amely alapvetően arra a célra utal, amelyet a törvény szolgál. A *maslaha* a tradicionális iszlám jog fogalma, amely a *fiqh*hez mint az iszlám jog tudományához kapcsolódik. Ez egy másodlagos jogforrás, amelyet a jogi iskolák (*madhab*) használnak abból a célból, hogy a Koránban és a Szunnákban rögzített elsődleges jogforrást, a Shariát, értelmezzék. Annak a figyelembevételével dönthetik el, hogy engedé-

lyeznek-e vagy tilalmaznak-e egyes magatartásokat, hogy azok feltehetően egyeznek-e Isten akaratával, és így a közjót szolgálják-e.⁴⁵ A *maslaha* fogalmát elsőként al-Ghazali alkalmazta 1111-ben, aki úgy definiálta, mint „Isten általános akarata, az isteni törvény felfedése, és hogy annak konkrét célja az emberi jólét öt alapvető pillérének megőrzése: vallás, élet, értelem, utódok és tulajdon”.⁴⁶

A fenti érvelés folytatása mellett nyilvánvalónak tűnik, hogy az azonos gyökerekből származó judaizmus, a kereszténység és az iszlám egyszerűen csak hasonló jogintézményeket hozott létre ugyanazon célok megvalósítására, a közjó érdekében, bizonyos – az utókor számára esetenként misztikusnak tűnő – történelmi egybeesésekkel vagy azok nélkül.

FALUS, ORSOLYA

Die Templer, die Islamische Stiftung und das Merton College von Oxford.

Ein rechtsgeschichtliches Rätsel (Zusammenfassung)

Für einige Wissenschaftler ist der Islam das „fehlende Glied“, das die Frage erklärt, warum sich das „Common Law“ von den im übrigen Europa vorherrschenden Rechtssystemen auf der Grundlage des römischen Rechts unterscheidet. Es wird behauptet, dass die Tempelritter dazu beigetragen haben, die muslimische Ideologie zu etablieren, die das westliche Rechts- und Bildungssystem

verändert hat. Professor Paul Brand beobachtet Parallelen zwischen dem islamischen Waqf und dem 1264 von Walter de Merton im Zusammenhang mit den Templern gegründeten Trust, mit dem er das Merton College in Oxford gründete. Der Aufsatz sucht nach historischen und theoretischen Erklärungen für dieses rechtlich-historische Rätsel.

Jegyzetek

- ¹ WALKER, Tanya: *Shari'a councils and Muslim women in Britain: rethinking the role of power and authority*. London, 2016. Brill, 208. p.
- ² DEVICHAND, Mukul: *Is English law related to Muslim law?* http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7631388.stm
- ³ FALUS Orsolya: *Ispotályos kereszties lovagrendek az Árpád-kori Magyarországán*. Pécs, 2015. Publikon Kiadó, 64. p.
- ⁴ CHARPENTIER, Louis: *A templomos lovagok titkai*. Ford. LÖRINSZKY Ildikó. Budapest, 1992. Holnap Kiadó Kft., 11. p.
- ⁵ hu.wikipedia.org/wiki/Templomosok#/media/F%C3%A1jl:Seal_of_Templars.jpg
- ⁶ GAUDIOSI, Monica M.: The Influence of the Islamic Law of WAQF on the Development of the Trust in England: The Case of Merton College. *University of Pennsylvania Law Review*, 1988. No. 4. 1231–1261. p.
- ⁷ KECSKÉS László: A gyakorlatias angol jogászképzés kialakulása az Inns of Court falai között. In Tóth Károly (szerk.): *Tanulmányok Dr. Besenyei Lajos egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica. Szeged, 2007. Szegedi Tudományegyetem, 365–382. p.
- ⁸ THORNBURY, Walter: *Holborn: Inns of Court and Chancer: Old and New London*. Vol. 2. London, 1878. Cassell, Petter & Galpin, 553–576. p.
- ⁹ www.britainexpress.com/images/attractions/editor3/Lincolns-Inn-Chapel-2144-Edit.jpg
- ¹⁰ GRIFFITH-JONES, Robin: *Islam and English Law: Rights, Responsibilities and the Place of Shari'a*. Cambridge, 2013. Cambridge University Press, 276, 281. p.
- ¹¹ FALUS Orsolya: Az iszlám alaptípus – „waqf”. *Jogtörténeti Szemle*, 2014. 3. sz. 1–7. p.
- ¹² ARIFF, M.: *The Islamic Voluntary Sector in Southeast Asia*. Singapore, 1991. Institute of Southeast Asian Studies, 118–119. p.
- ¹³ BERMAN, H. J.: *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge–Massachusetts, 2009. Harvard University Press, 2017. p.
- ¹⁴ FALUS, Orsolya: Waqf as a Traditional Legal Institution for Social Responsibility according to Natural Law. *POLIGRAFI*, 2017. 22. sz. 87–104. p.
- ¹⁵ SÁNDOR 2016. 2. sz. jog.tk.hu/uploads/files/2016-02-Sandor.pdf
- ¹⁶ BERMAN 2009. 2017. p.
- ¹⁷ SÁNDOR István: A trusthoz hasonló bizalmi vagyonkezelési konstrukciók egyes közép- és kelet-európai jogrendszerekben. *Állam- és Jogtudomány*, 2016. 2. sz. 42. p.
- ¹⁸ GAUDIOSI 1988. 1231–1261. p.
- ¹⁹ FALUS, O.: Islamic Waqfs in Education. *PedActa*, 2016. No. 2. 51–59. p.
- ²⁰ FALUS 2014. 1–7. p.
- ²¹ LATIFF, A. Z. – ISMAIL, C. Z. – DAUD, N. M.: Pengurusan Harta Wakaf Dan Potensinya Ke Arah Kemajuan Pendidikan Umat Islam Di Malaysia, Kertas Kerja Konvensyen Wakaf 2006 di Hotel Legend, Kuala Lumpur, 12–14. In LATIFF et al.: The Practice and Management of Waqf Education in Malaysia. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2013. No. 90. 25. p.
- ²² upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/0/01/Waqfnameh.JPG/440px-Waqfnameh.JPG
- ²³ BRAND, P.: *Kings, Barons and Justices: The Making and Enforcement of Legislation in Thirteenth-Century England*. Cambridge, 2003. Cambridge University Press, 184. p.
- ²⁴ University of Cambridge map.cam.ac.uk/colleges
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ s0.geograph.org.uk/geophotos/05/22/99/5229942_57284fde.jpg
- ²⁷ Merton, Walter De www.encyclopedia.com/history/encyclopedia-as-almanacs-transcripts-and-maps/merton-walter-de

- ²⁸ isgap.org/wp-content/uploads/2019/12/merton-college.-toppic.jpg
- ²⁹ GAUDIOSI 1988. 1231–1261. p.
- ³⁰ Uo.
- ³¹ Uo.
- ³² BRAND 2003. 184. p.
- ³³ upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b8/Roger_I_of_Sicily_%28Troina%29.jpg
- ³⁴ METCALFE, A.: *The Muslims of Medieval Italy*. 2009. Edinburgh University Press, 142. p.
- ³⁵ FALUS 2017. 85–86. p.
- ³⁶ en.wikipedia.org/wiki/Cuba_Palace#/media/File:Cuba_muqarna.jpeg
- ³⁷ MAKDISI, J. A.: The Islamic Origins of the Common Law. *North Carolina Law Review*, 1999. No. 5. 1635–1739. p.
- ³⁸ CATTAN, H.: The Law of Waqf. In KHADDURI, Majid – LIEBESNY, Herbert J. (eds.): *Law in the Middle East. Vol. I. Origin and Development of Islamic Law*. Washington DC, 1955. Middle East Institute, 203–220. p.

- ³⁹ SHAHAM, R.: Christian and Jewish Waqf in Palestine during the late Ottoman period. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 1991. No. 3. 460–472. p. doi.org/10.1017/S0041977X00000823
- ⁴⁰ SAYRE-McCORD, G.: *Essays on Moral Realism*. Ithaca, 1988. Cornell University Press, 106. p.
- ⁴¹ FRIVALDSZKY János: *Klasszikus természetjog és jogfilozófia*. Budapest, 2007. Szent István Társulat, 151. p.
- ⁴² AQUINÓI Szent Tamás: *A Summa Theologiae kérdései a jogról*. Budapest, 2011. Szent István Társulat, 33–35. p.
- ⁴³ VIZKELETY András (bem.): „Világ világa, virágnak virága...” *Ómagyar Mária-síralom*. Budapest, 1986. Európa Kiadó, 59. p. mek.oszk.hu/01900/01948/html/cd3m/kepek/egyhzstortenet/et251va8659.jpg
- ⁴⁴ EMON, A. M.: *Islamic Natural Law Theories*. New York, 2010. Oxford University Press, 10. p.
- ⁴⁵ BIN SATTAM, A. A.: *Shari'a and the Concept of Benefit: The Use and Function of Maslaha in Islamic Jurisprudence*. London, 2015. I. B. Tauris&Co Ltd, 41. p.
- ⁴⁶ OPWIS, F.: Maslaha in Contemporary Islamic Legal Theory. *Islamic Law and Society*, 2005. No. 2. 182–223. p.

1. Bevezető

Az 1925. évi választójogi törvénynek² – mely Magyarország legfontosabb választási jogszabálya volt a két háború közötti években – a jelöltajánlási rendszere volt a gyakorlatban a legsebezhetőbb része. Aligha meglepő tehát, hogy a múlt évek során egyre csak szaporodtak a vele szembeni kritikák: aggályait nemcsak a (főként ellenzéki) országgyűlési képviselők hangoztatták, hanem az elméleti és a gyakorlati jogélet jeles szakemberei is leírták. Elsők között hangsúlyozta például Zsedényi Béla, a miskolci evangélikus jogakadémia tanára – akit később, 1944 decemberében az ideiglenes nemzetgyűlés elnökévé választottak –, hogy a törvény e pontjai az eredeti szándéktól teljesen távol álló célok megvalósítására tág teret nyitnak.³ Mi volt azonban a korabeli képviselőjelölési rendszerrel valójában a probléma, és milyen ki nem mondott célok megvalósítására utaltak a kiváló jogtudós munkájában? Tanulmányunkban ezt a problémakört világítjuk meg, látószögünket lépésről lépésre szűkítve: azaz a jelölési rendszer egykorú európai kontextusát követően a hazai szabályozást, végül az azzal való visszaélés módját és célját mutatjuk be.

2. Külföldi rendszerek

A két háború közötti Európa választási rendszereihez – a komparatistikai megközelítéshez – a legfontosabb egykorú magyar forrás Berecz Sándor 1932-ben megjelent könyve, melyben a szerző természetesen az egyes államok jelöltajánlási rendszerét is áttekintette.⁴ Berecz kitűnő munkájában országról országra halad, itt azonban nem lehet célunk vonatkozó fejezetének átfogó rekonstruálása. Ezért az egyes európai államokból csoportokat alakítottunk ki, a különböző csoportokból pedig néhány, általunk jelentősebbnek tartott országot csak példálózva emelünk ki.

Hollósi Gábor

A képviselőjelölési rendszer a Horthy-korszakban

„A képviselőjelölés, mint intézmény annyit jelent, hogy képviselővé a megválaszthatóság általános kellékeivel rendelkezők közül csak az választható, aki szabályszerűen képviselővé jelöltetvén, ezáltal a megválaszthatóság különös kellékével is felruházott. Lényege azonban az is, hogy korlátot állít a választójogosultság érvényes gyakorlása elé, amennyiben érvényesen nem lehet bárkire, hanem csak arra szavazni, akit szabályszerűen jelöltek.”

(Zsedényi Béla, 1927)¹

A jelölés intézményét a svéd választási törvény nem ismerte, ugyanúgy, ahogy a német Reichsrat által 1931-ben elfogadott Wirth–Kaisenberg-tervezet – a német választójogi reform – sem. (Hitler csak 1933-ban került hatalomra, a tervezet tehát még megelőzte a náci uralmat.) Bár Franciaországban formálisan létezett jelölési eljárás, az mindössze abból állt, hogy a jelölt hitelesített fellépési nyilatkozatot adott át az illetékes prefektusnál.

Tekintettel azonban arra, hogy a jelölésnek a választás megkönnyítése a célja, azaz az olyan személyek előzetes kiválogatása, akiket a választók egy-egy jelentősebb csoportja támogat, a jelölési eljárást az európai országok többsége alkalmazta. Ám e szempontból különleges volt a fasiszta (a Mussolini-féle) Olaszország, illetve Szovjet-Oroszország rendszere, ahol nem a választópolgárok jelöltek. Olaszországban meghatározott gazdasági, kulturális, nevelésügyi és segélyezési szervezetek ajánlottak, akik közül – de akár más személyek figyelembevételével is – a képviselőket a Fasiszta Nagytanács választotta. Az